

Mánudaginn 30. maí 1988.
 Nr. 106/1987. **Verksmiðjan Vífilfell hf.**
 (Ólafur Axelsson hrl.)
 gegn
Þrotabúi Hafskips hf.
 (Gestur Jónsson hrl.)

Farmgjald. Gjaldþrotaskipti. Sönnun.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Thoroddsen, Guðmundur Jónsson og Hrafn Bragason, Hjörtur Torfason, settur hæstaréttardómari, og Gunnar M. Guðmundsson hæstaréttarlögmaður.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 25. mars 1987. Dómkröfur hans eru þær að hinum áfrýjaða úrskurði verði hrundið og viðurkennd verði almenn krafa í hið stefnda þrotabúi að fjárhæð 855.481,00 króna. Þá krefst hann málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi gerir kröfur um að hinn áfrýjaði úrskurður verði staðfestur og honum dæmdur málskostnaður fyrir Hæstarétti.

Með skírskotun til forsendna hins áfrýjaða úrskurðar þykir mega staðfesta hann.

Rétt þykir að áfrýjandi greiði stefnda 90.000,00 kronur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

D ó m s o r ð:

Hinn áfrýjaði úrskurður er staðfestur.

Áfrýjandi, Verksmiðjan Vífilfell hf., greiði stefnda, þrotabúi Hafskips hf., 90.000,00 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti að viðlagðri aðför að lögum.

Úrskurður skiptaréttar Reykjavíkur 5. mars 1987.

I.

Mál þetta var tekið til úrskurðar að loknum munnlegum málflutningi þann 13. febrúar 1987.

Sóknaraðili, Verksmiðjan Vífilfell hf., Haga við Hofsvallagötu, Reykja-

vik, krefst þess að viðurkennd verði almenn krafa hans á hendur varnaraðila að fjárhæð kr. 855.481,00. Krefst hann jafnframt málskostnaðar úr hendi varnaraðila samkvæmt gjaldskrá LMFÍ.

Varnaraðili, protabú Hafskips hf., krefst þess að kröfum sóknaraðila verði hafnað og að sóknaraðila verði gert að greiða honum málskostnað samkvæmt gjaldskrá LMFÍ.

Sakarefni í máli þessu hefur verið skipt að ósk aðilja og með samþykki dómara samkvæmt 4. mgr. 71. gr. laga nr. 85/1936, sbr. 135. gr. laga nr. 6/1978, og eru framangreindar kröfur málsaðilja einar til úrlausnar í þessum þætti málsins, en verði kröfur sóknaraðila teknar hér til greina, mun í síðari þætti málsins koma til úrlausnar hvort og að hverju marki viðurkennt verði að fjárkröfur sóknaraðila geti komið til skuldajafnaðar við viðskiptakröfu varnaraðila á hendur honum.

II.

Aðdragandi að máli þessu er sá að með úrskurði skiptaréttar Reykjavíkur, uppkveðnum þann 6. desember 1985, var bú Hafskips hf., nafnúmer 3504-0528, Hafnarhúsinu við Tryggvagötu, Reykjavík, tekið til gjaldþrotaskipta. Sama dag voru ráðnir þrír bústjórar til bráðabirgða að búinu, lögmennirnir Gestur Jónsson, Jóhann H. Niélsson og Viðar Már Matthíasson. Innköllun til skuldheimtumanna var gefin út þann 27. desember 1985, og birtist hún fyrri sinni í Lögbirtingablaði, sem út kom 15. janúar 1986. Með heimild í 3. mgr. 19. gr. laga nr. 6/1978, sbr. 1. gr. laga nr. 98/1985, var kröfufylsingarfrestur ákveðinn fjórir mánuðir, og lauk honum því þann 15. maí 1986.

Með bréfi, er barst skiptaráðandanum í Reykjavík þann 15. maí 1986, lýsti sóknaraðili máls þessa kröfu í protabúið vegna vangreidds afsláttar af farmgjöldum á árinu 1985 að fjárhæð kr. 855.481,00. Í kröfufylsingu þessari gerði sóknaraðili þá grein fyrir kröfunni að hún hafi byggst á samningi hans við Hafskip hf. um að hann fengi afslátt í árslok 1985, er næmi 10% farmgjalda vegna flutninga hans á árinu. Varnaraðili hafi fært honum til tekna á viðskiptareikningi í byrjun árs 1986 afslátt sem hafi aðeins numið 5% nefndra farmgjalda, og taldi sóknaraðili þannig vanita umkrafða fjárhæð til efnda samninga hans um afslætti við hið gjaldþrota félag.

Með bréfi dagsettu 26. maí 1986 tilkynntu bústjórar til bráðabirgða umboðsmanni sóknaraðila um þá afstöðu þeirra til kröfu hans að þeir teldu að hafna bæri viðurkenningu hennar, þar sem bækur protabúsins hafi ekki borið með sér að samningur hafi komist á um umkrafinn afslátt. Í skrá um lýstar kröfur, sem bústjórar gerðu í samræmi við 1. tl. 108. gr. laga nr. 6/1978 og dagsett er þann 11. júní 1986, var afstöðu þeirra til viðurkenningar kröfu sóknaraðila lýst með samá hætti og í nefndu bréfi.

Á skiptafundi sem haldinn var 20. júní 1986 til umfjöllunar um lýstar kröfur í þrotabúið var fyrrgreindri afstöðu bústjóra mótmælt af hálfu sóknaraðila, og var málefni þetta tekið á ný til umfjöllunar á skiptafundi 25. september 1986 samkvæmt fyrirmælum 2. tl. 110. gr. laga nr. 6/1978. Kom þar fram af hálfu skiptastjóra í þrotabúinu, sem þá höfðu verið kjörnir hinir sömu og áður gegndu störfum bústjóra til bráðabirgða, að þeir héldu fast við fyrri afstöðu til kröfu sóknaraðila sem hann felldi sig ekki við, og var þá ákveðinn rekstur þessa máls til úrlausnar um ágreininginn. Var það þingfest þann 29. október 1986.

III.

Í greinargerð og munnlegum málflutningi hefur komið fram af hálfu sóknaraðila að hann hafi um árabíl skipt við Hafskip hf. um farmflutninga. Á árinu 1984 hafi viðræður hafist milli sóknaraðila og félagsins um endurskoðun viðskiptakjara hans, og hafi á því ári tekist samningar um sérstaka taxa til útreiknings farmgjalda vegna flutninga fyrir hann. Á árinu 1985 hafi viðræðum þessum verið fram haldið og tekist munnlegur samningur milli forráðamanna sóknaraðila annars vegar og hins vegar starfsmanna Hafskips hf., þeirra Jóns Hákonar Magnússonar, framkvæmdastjóra markaðssviðs félagsins, og Vals Pálssonar sölufulltrúa, um að sóknaraðili fengi í árslok 1985 sérstakan 10% afslátt af farmgjöldum ársins. Að því búnu hafi aðeins staðið eftir að endurskoða greiðslukjör sóknaraðila í viðskiptum þessum til þess að unnt væri að gera heildarsamning um viðskiptakjör hans, en sóknaraðili kveður ekki hafi orðið af því vegna gjaldþrots Hafskips hf.

Sóknaraðili vísar til þess að áðurnefndir fyrrverandi starfsmenn Hafskips hf. hafi borið í vitnaskýrslum í máli þessu að þeir hafi staðið að gerð samninga um umræddan afslátt seint á árinu 1984 eða snemma árs 1985, og hafi þeir verið bærir til að skuldbinda félagið í þeim efnum. Samningur þessi hafi að vísu ekki verið skjalfestur, en Valur Pálsson hafi borið í vitnaskýrslu sinni að honum hafi láðst að skrásetja efni hans með viðeigandi hætti í bókum félagsins. Telur sóknaraðili samning þennan jafngildan allt að einu og að fullnaðarsönnun hafi fengist með framburði nefndra vitna fyrir því að hann hafi komist á. Hefur sóknaraðili þessu til frekari stuðnings bent á að hann hafi verið verulega stór viðskiptavinur Hafskips hf. og hafi viðskiptakjör hans síður en svo verið óeðlileg í því ljósi, svo sem ráða megi af fyrirbyggjandi gögnum í málinu um kjör annarra sambærilegra og minni viðskiptamanna hins gjaldþrota félags.

Um þá málástæðu varnaraðila að heimild sé til að rifta samningi um sérstakan afslátt sóknaraðila á grundvelli 51. gr. laga nr. 6/1978, ef sannað teldist að hann hafi komist á, hefur sóknaraðili bent á að umræddur samningur verði á engan hátt talinn gjafagerningur honum til handa. Í honum

hafi ekki falist afhending verðmæta án endurgjalds, sem telja verði forsendu fyrir því að um gjöf geti verið að ræða í skilningi ívitnaðs lagaákvæðis. Að baki gerð samningsins hafi búið sú hvöt af hendi Hafskips hf. að tryggja sér áframahaldandi viðskipti sóknaraðila og örva þau, en aukin samkeppni skipafélaga á umræddu tímabili hafi kallað á að félagið veitti sóknaraðila bætt kjör til þess að viðskiptum hans yrði ekki beint til annarra. Af hendi Hafskips hf. hafi engra örlætissjónarmiða gætt við gerð þessa samnings heldur eingöngu viðskiptaleg viðhorf, og hafi sóknaraðili metið þessi viðskipti með sama hætti. Afsláttur sem þessi hafi aðeins verið einn margra þátta sem ráðið hafi því endanlega verði sem sóknaraðili hafi orðið að greiða fyrir farmflutninga, og lokaniðurstaðan í þeim efnum hafi ekki verið sóknaraðila hagstæð öðrum viðskiptamönnum fremur.

Varnaraðili byggir kröfur sínar í máli þessu einkum á þeirri málsástæðu að samningur hafi ekki komist á sem veiti sóknaraðila tilkall til hins umkrafða afsláttar. Þessu til stuðnings hefur varnaraðili vísað til þess að fjölbreytileg atriði hafi ráðið því hverja fjárhæð viðskiptamenn hins gjaldþrota félags hafi endanlega orðið að greiða fyrir farmflutninga. Hvað sóknaraðila varðar liggja fyrir að hann hafi notið sértaxta við ákvörðun farmgjalda sem hafi falið í sér umtalsverða ívilnun frá almennum farmgjöldum. Frá þessum sértöxtum hafi sóknaraðili enn fremur fengið sérstaka samningsbundna afslætti sem voru allt að 30%, eftir því um hverjar vörutegundir var að ræða. Þar að auki hafi sóknaraðili fengið 5% afslátt af heildarviðskiptum sínum í lok hvers árs sem færður hafi verið til tekna á viðskiptareikningi hans, en slíkur afsláttur hafi verið veittur öllum föstum viðskiptamönnum. Gerð samninga um sérkjör viðskiptamanna hafi verið í höndum markaðsdeildar félagsins, en óhjákvæmilegt hafi verið að tilvist þeirra væri skrásett hjá félaginu. Hafi það meðal annars komið til af því að farmskrárdeild félagsins, sem hafi annast gerð farmgjaldareikninga, hafi þurft að hafa vitneskju um sérstaklega umsamda taxta vegna flutninga og í annan stað hafi innheimtudeild félagsins einnig þurft að hafa vitneskju um sérafslætti til þess að haga innheimtu samkvæmt þeim. Af þessum ástæðum hafi markaðsdeild félagsins orðið að gera skrifleg yfirlit yfir sér-samninga til afnota fyrir aðrar deildir þess. Varnaraðili vísar til þess að fyrrum sölufulltrúi hjá félaginu, Gunnar Ó. Kvaran, hafi gert yfirlit yfir sér-samninga um eftirágreidda afslætti viðskiptamanna skömmu eftir töku búsiðs til gjaldþrotaskipta, en í þessu yfirliti, sem lagt hefur verið fram í málinu, sé sóknaraðila ekki getið. Umræddur starfsmaður hafi staðfest í vitnaskýrslu í máli þessu að yfirlit þetta hafi verið tæmandi eftir fyrirliggjandi gögnum og hafi hann ekki minnst þess að hafa heyrt getið um sérstaka samninga við sóknaraðila um 10% eftirágreiddan afslátt af heildarviðskiptum, sem sóknaraðili haldi þó fram í málinu að komist hafi á.

Auk umrædds vitnaframburðar Gunnars Ó. Kvaran hefur varnaraðili vísað til þess að Valur Pálsson hafi í áðurnefndri vitnaskýrslu sinni borið að gerð heildarsamninga um viðskiptakjör sóknaraðila hafi ekki endanlega verið lokið við töku bús Hafskips hf. til gjaldþrotaskipta. Vitnið Jón Hákon Magnússon hafi að vísu borið að samist hafi um 10% eftirágreiddan afslátt til sóknaraðila, en vitnið hafi ekki minnst hvenær samningur þessi hafi átt að hafa komist á. Telur varnaraðili að þegar framburðir þessara þriggja vitna eru virtir í heild virðist sem viðræður um afsláttarmál sóknaraðila hafi staðið yfir samhliða umræðu um önnur viðskiptakjör. Þessum málefnum hafi hins vegar ekki verið ráðið til lykta og samningur því ekki komist á um umkrafinn afslátt sóknaraðila.

Hefur varnaraðili sérstaklega bent á að það styrki þessa staðhæfingu hans að þegar sóknaraðili innti af hendi greiðslur inn á viðskiptareikning sinn hjá varnaraðila síðla árs 1985 hafi sóknaraðili látið fjárhæð standa eftir ógreidda sem hafi svarað til 5% afsláttar af heildarviðskiptum hans á árinu, og hafi sú skuld jafnast út við tekjufærslu á þeim afslætti í ársbyrjun 1986. Telur varnaraðili ljóst að sóknaraðili hefði ekki haldið eftir greiðslu sem svaraði til 5% afsláttar, heldur hins umkrafða 10% afsláttar, ef hann hefði sjálfur talið þann afslátt endanlega umsaminn. Varnaraðili hefur og bent á það í þessu sambandi að staðhæfingar sóknaraðila um samningsbundinn 10% eftirágreiddan afslátt hafi fyrst komið fram eftir að varnaraðili krafði hann um greiðslu leigugjalds fyrir afnot vörugáma á tímabilinu frá upphafi gjaldþrotaskipta til aprílmánaðar 1986.

Varðandi sönnunarmat um framangreint atriði hefur varnaraðili vísað til þeirra röksemda að fyrrum starfsmenn Hafskips hf. hafi engra hagsmuna að gæta af því að gera nú skýran skilsmun milli samningatilrauna og fullgerðs samnings um afslætti sóknaraðila. Þær aðstæður ógni hagsmunum annarra lánardrottna þrotabúsins, sem bregðast verði við með ströngu sönnunarmati.

Ef talið verður sannað að samningur hafi komist á um umkrafinn afslátt sóknaraðila, hefur varnaraðili reist kröfur sínar á því að skilyrði séu til riftunar hans eftir reglum 1. eða 2. tl. 51. gr. laga nr. 6/1978. Telur varnaraðili í því sambandi að eftirgjöf skuldar hafi átt sér stað, hafi umræddur samningur komist á, og verði ráðstöfun þessi því metin gjöf í skilningi ívitnaðra ákvæða. Ekkert endurgjald hafi komið til af hálfu sóknaraðila vegna þessarar ívilnunar, og hefur varnaraðili dregið í efa að neinu hefði breytt um viðskipti sóknaraðila við Hafskip hf. þótt hann hefði ekki fengið umræddan afslátt, enda hafi sóknaraðili verið stór hluthafi í Hafskipi hf. og einn aðalhluthafa og stjórnarmanna sóknaraðila hafi átt sæti í stjórn Hafskips hf. í skjóli þeirrar hlutafjáreignar. Þá hefur varnaraðili einnig vísað til þess að framkomnar vitnaskýrslur í málinu séu óljósar um það

hvenær samningar um margnefndan afslátt kunni að hafa tekist, og megi ætla að það hafi fyrst getað gerst skömmu fyrir töku bús Hafskips hf. til gjaldþortaskipta. Veiting afsláttar á því tímamarki feli í raun í sér eftirgjöf á hluta eldri farmgjalda og telur varnaraðili því sýnilega um gjafagerning að ræða.

IV.

Eins og fram er komið hér á undan liggja ekki fyrir skjalfest gögn um það hvort og þá hvenær samningar kunna að hafa tekist milli Hafskips hf. og sóknaraðila um að sóknaraðila bæri 10% eftirágreiddur afsláttur af heildarviðskiptum hans við hið gjaldþrota félag á árinu 1985. Verða nú rakin þau atriði sem einkum þykja skipta máli við mat á því hvort sannað verður talið að slíkur samningur hafi komist á.

Um almenna tilhögun á skrásetningu upplýsinga um sérkjör einstakra viðskiptamanna hins gjaldþrota félags hefur komið fram hjá áðurnefndum þremur vitnum, sem gefið hafa skýrslur í máli þessu, að slíkar upplýsingar, þar á meðal um sérstaka eftirágreidda afslætti, hafi átt að vera skráðar á þar til gerð eyðublöð af starfsmönnum markaðsdeildar félagsins. Vitnið Jón Hákon Magnússon bar að oft hafi upplýsingum um slík efni verið komið á framfæri munnlega milli einstakra deilda félagsins, en skjalfesting hafi þá átt að eiga sér stað síðar. Vitnið Valur Pálsson skýrði frá því að eftir að samningar komust á um sérstök viðskiptakjör hafi efni þeirra verið kynnt á fundum markaðsdeildar félagsins, en upplýsingar þessar hafi síðan verið færðar á áðurnefnd eyðublöð sem gengið hafi áfram til annarra deilda félagsins. Gunnar Ó. Kvaran skýrði frá því í skýrslu sinni að hann hafi haft með höndum það hlutverk að halda saman upplýsingum um þessi efni innan markaðsdeildarinnar. Ef samningar voru gerðir um sérstaka eftirágreidda afslætti hafi hann annast frágang upplýsinga um þá fyrir aðrar deildir félagsins.

Samkvæmt þessu þykir verða að leggja til grundvallar að þeirri almennu reglu hafi verið fylgt í starfsemi Hafskips hf. að upplýsingar um samninga þess efnis sem ágreiningsefni máls þessa varðar hafi jafnan verið kynntar sérstaklega á fundum markaðsdeildar félagsins og jafnframt skrásettar til afnota annarra deilda þess í því skyni að samskipti félagsins við viðskiptamenn yrðu í samræmi við umsamin kjör þeirra. Þótt gildi slíkra samninga verði eðlilega ekki háð því hvort skrifleg gögn um þá hafi legið fyrir hjá félaginu við upphaf gjaldþrotaskipta, þykir við sönnunarmat um tilvist óskrásetts samnings verða að álykta að vöntun slíkra gagna feli í sér líkindi gegn því að slíkur samningur verði talinn hafa komist á.

Í vitnaskýrslu sinni kvaðst Valur Pálsson hafa samið ásamt Jóni Hákon Magnússyni við starfsmenn sóknaraðila um 10% eftirágreiddan afslátt af

viðskiptum ársins 1985. Hann minntist þess hins vegar ekki hvort sá samningur hefði verið kynntur á fundi markaðsdeildar félagsins og kvað það vera sér að kenna að upplýsingar um samninginn hefðu ekki verið skjalfestar með tíðkanlegum hætti, en það hefði öðrum þræði stafað af því að éndanlegum samningum um viðskiptakjör sóknaraðila hefði ekki verið lokið. Vitnið Jón Hákon Magnússon kvað samning hafa komist á við sóknaraðila umrædds efnis, en gat ekki skýrt sérstaklega ástæður þess að upplýsingar um tilvist hans og efni hafi ekki verið skrásettar. Hvorugt þessara vitna minntist þess nánar hvort umræddur samningur hafi verið gerður á árinu 1984 eða 1985, en þótti þó líklegra að það hafi verið á árinu 1985, því ella hefði hann haft afturvirk áhrif á veitingu afsláttar vegna viðskipta ársins 1984. Vitnið Gunnar Ó. Kvaran sagðist hins vegar í skýrslu sinni ekki hafa heyrt þess getið að samningur sem þessi hefði verið gerður við sóknaraðila, en taldi allt að einu hugsanlegt að Valur Pálsson hefði gert slíkan samning án vitundar hans.

Þegar sönnunargildi framangreindra vitnaskýrslna er metið þykir verða að hafa hliðsjón af því að af hálfu varnaraðila hefur verið lagt fram skjal sem mun vera úr gögnum markaðsdeildar Hafskips hf., þar sem skráðar eru upplýsingar um ákvörðun sérstakra taxta fyrir flutninga í þágu sóknaraðila. Á því skjali er ekki getið tilkalls sóknaraðila til sérstaks eftirágreidds afsláttar. Fær tilvist þessarar skrásetningar ekki með öllu samrýmt áðurgreindum skýringum Vals Pálssonar á ástæðum þess að skráning hafi ekki farið fram á sérstökum afslætti sóknaraðila. Þá þykir einnig verða að taka tillit til þess að varnaraðili hefur ómótmælt haldið því fram að sóknaraðili hafi innt af hendi greiðslur inn á viðskiptareikning sinn hjá Hafskipi hf. skömmu eftir töku bús félagsins til gjaldþrotaskipta sem nægðu til að hann yrði skuldlaus við varnaraðila þegar við bættist tekjufærsla á reikning hans vegna veitingar 5% afsláttar af viðskiptum ársins 1985 sem fastir viðskiptamenn félagsins munu allir hafa notið. Sýnist sú ráðstöfun sóknaraðila í ósamræmi við þær staðhæfingar hans í máli þessu að honum hafi borið 10% afsláttur af þeim viðskiptum.

Svo sem áður greinir verður að ætla að það dragi úr líkindum fyrir að sönnun teljist hafa tekist um tilvist samninga um umræddan afslátt að upplýsingar um efni hans hafa ekki verið skrásettar á venjubundinn hátt í bókum Hafskips hf. Ýmis ytri ummerki, svo sem að ákveðin viðskiptakjör sóknaraðila voru skrásett hjá félaginu en ekki umrædd afsláttarkjör, svo og framferði sóknaraðila í uppgjöri viðskiptareikningsskuldar við varnaraðila, styðja það ekki að umræddur samningur hafi komist á. Ennfremur verður að telja vitnaframburð Gunnars Ó. Kvaran ganga í sömu átt. Til stuðnings staðhæfingum sóknaraðila standa þá einkum eftir framburðir vitnanna Jóns Hákonar Magnússonar og Vals Pálssonar. Hvorugur þeirra

hefur getað borið um hvenær samningar umrædds efnis voru gerðir eða um nánari atvik í því sambandi. Fram kom við skýrslutöku af Vali Pálssyni að hann gegnir nú starfi sölufulltrúa hjá Hf. Eimskipafélagi Íslands og hefur þar með höndum hliðstæð samskipti við sóknaraðila og hann fór með í starfi hjá Hafskipi hf. Að þessu öllu gættu þykir varhugavert að telja sóknaraðila hafa fært nægar sönnur gegn eindregnum mótmælum varnaraðila fyrir því að samningur hafi komist á um að sóknaraðila bæri sérstakur 10% afsláttur af heildarviðskiptum við Hafskip hf. á árinu 1985.

Samkvæmt framansögðu verður niðurstaða máls þessa sú að hafna viðurkenningu á lýstri almennri kröfu sóknaraðila á hendur varnaraðila að fjárhæð kr. 855.481,00. Eftir atvikum þykir þó rétt að hvor aðilja beri sinn kostnað af málinu.

Markús Sigurbjörnsson borgarfégeti kvað upp úrskurð þennan.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Hafnað er viðurkenningu lýstrar almennrar kröfu sóknaraðila, Verksmiðjunnar Vífilfells hf., á hendur varnaraðila, þrotabúi Hafskips hf., að fjárhæð kr. 855.481,00.

Málskostnaður fellur niður.
